

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАВОЗАСТОСОВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

PECULIARITIES OF MANAGEMENT IN WARTIME CONDITIONS: LEGISLATION AND LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Чупрін О.О., аспірант кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Стаття присвячена висвітленню однієї з найактуальніших проблем бізнес-середовища щодо ведення господарської діяльності на території України в умовах воєнного часу. В умовах воєнного стану держава має забезпечувати належне та безперервне функціонування діяльності суб'єктів господарювання з метою збалансованості економічних процесів та недопущення зниження рівня життя громадян. Законодавство України, яке регламентує порядок ведення господарської діяльності, оподаткування господарської діяльності, зовнішньоекономічну діяльність тощо є недостатньо досконалим та повною мірою не пристосоване до регулювання господарських взаємовідносин в умовах режиму воєнного стану. Реалії сьогодення в умовах війни спонукають суб'єктів господарювання до радикальних змін в порядку ведення господарської діяльності, а саме, оптимізації виробничих процесів, економії ресурсів, залучення іноземних інвестицій тощо. Держава повинна створити таку нормативно-правову базу і модель регулювання діяльності суб'єктів господарювання з метою збалансованості економічних процесів та недопущення зниження рівня життя громадян. Законодавство України, яке регламентує порядок ведення господарської діяльності, оподаткування господарської діяльності, зовнішньоекономічну діяльність тощо є недостатньо досконалим та повною мірою не пристосоване до регулювання господарських взаємовідносин в умовах режиму воєнного стану. Реалії сьогодення в умовах війни спонукають суб'єктів господарювання до радикальних змін в порядку ведення господарської діяльності, а саме, оптимізації виробничих процесів, економії ресурсів, залучення іноземних інвестицій тощо. Держава повинна створити таку нормативно-правову базу і модель регулювання господарських взаємовідносин, щоб обмежувальний спеціальний режим воєнного стану не позбавляв суб'єктів господарювання мотивації в розвиненні бізнесових процесів всередині країни та підвищенні інвестиційної привабливості України та її рейтингу на міжнародному рівні. Стаття присвячена висвітленню однієї з найактуальніших проблем бізнес-середовища щодо ведення господарської діяльності на території України в умовах воєнного часу. В умовах воєнного стану держава має забезпечувати належне та безперервне функціонування діяльності суб'єктів господарювання з метою збалансованості економічних процесів та недопущення зниження рівня життя громадян. Законодавство України, яке регламентує порядок ведення господарської діяльності, оподаткування господарської діяльності, зовнішньоекономічну діяльність тощо є недостатньо досконалим та повною мірою не пристосоване до регулювання господарських взаємовідносин в умовах режиму воєнного стану. Реалії сьогодення в умовах війни спонукають суб'єктів господарювання до радикальних змін в порядку ведення господарської діяльності, а саме, оптимізації виробничих процесів, економії ресурсів, залучення іноземних інвестицій тощо. Держава повинна створити таку нормативно-правову базу і модель регулювання господарських взаємовідносин, щоб обмежувальний спеціальний режим воєнного стану не позбавляв суб'єктів господарювання мотивації в розвиненні бізнесових процесів всередині країни та підвищенні інвестиційної привабливості України та її рейтингу на міжнародному рівні.

Ключові слова: воєнний стан, воєнний час, господарська діяльність, суб'єкти господарювання, підприємницька діяльність.

The article is devoted to the coverage of one of the most urgent problems of the business environment regarding the conduct of economic activity on the territory of Ukraine in wartime conditions. In the conditions of martial law, the state must ensure the proper and uninterrupted functioning of business entities in order to balance economic processes and prevent a decrease in the standard of living of citizens. The legislation of Ukraine, which regulates the procedure for conducting economic activity, taxation of economic activity, foreign economic activity, etc., is not perfect enough and is not fully adapted to the regulation of economic relations in the conditions of martial law. Today's realities in the conditions of war encourage business entities to make radical changes in the order of conducting economic activities, namely, optimization of production processes, saving resources, attracting foreign investments, etc. The state should create such a regulatory framework and a model for regulating economic relations that the restrictive special regime of martial law does not deprive business entities of motivation to develop business processes within the country and increase the investment attractiveness of Ukraine and its rating at the international level. The article is devoted to the coverage of one of the most urgent problems of the business environment regarding the conduct of economic activity on the territory of Ukraine in wartime conditions. In the conditions of martial law, the state must ensure the proper and uninterrupted functioning of business entities in order to balance economic processes and prevent a decrease in the standard of living of citizens. The legislation of Ukraine, which regulates the procedure for conducting economic activity, taxation of economic activity, foreign economic activity, etc., is not perfect enough and is not fully adapted to the regulation of economic relations in the conditions of martial law. Today's realities in the conditions of war encourage business entities to make radical changes in the order of conducting economic activities, namely, optimization of production processes, saving resources, attracting foreign investments, etc. The state should create such a regulatory framework and a model for the regulation of economic relations that the restrictive special regime of martial law does not deprive economic entities of motivation to develop business processes within the country and increase the investment attractiveness of Ukraine and its rating at the international level.

Key words: martial law, wartime, economic activity, economic entities, entrepreneurial activity.

Проблематика, що висвітлюється в статті. В умовах воєнного часу ключовим завданням держави, окрім боротьби із ворогом, є підтримання економічної стабільності та інвестиційної привабливості держави. Саме адаптація правового регулювання господарської діяльності під реалії сьогодення дасть змогу бізнес-середовищу не лише «триматись на плаву», а й перспективно розвиватися в умовах війни. Підтримання бізнесу незважаючи на його масштаби – це запорука міцного фронту як в боротьбі з агресором, так і стабільність в тилу.

Мета статті: комплексне та ґрунтовне дослідження господарської діяльності в умовах воєнного часу, аналіз практичних аспектів діяльності суб'єктів господарювання, аналіз досвіду інших країн щодо упорядкування та вдосконалення законодавства в умовах воєнних конфліктів.

Завдання, на вирішення яких спрямовано дослідження в статті:

– здійснити детальний аналіз законодавства України, що регламентує господарсько-правові відносини в умовах воєнного стану;

– з'ясувати проблематику ведення господарської діяльності в умовах режиму воєнного стану та визначити елементи, які потребують удосконалення;

– здійснити аналіз реалізації правового режиму воєнного стану в інших країнах;

– визначити основні напрямки для удосконалення законодавства, яке регламентує порядок ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану;

– аналіз вимог чинного законодавства, яке регламентує порядок та особливості ведення господарської діяльності в умовах воєнного часу;

– механізм взаємодії суб'єктів господарювання із державними та контролюючими органами в умовах обмежень, передбачених воєнним часом;

– пошук та аналіз прогалин в чинному законодавстві, які не регулюють певні сфери господарських відносин в умовах воєнного часу;

– формування пропозицій змін в чинне законодавство України для упорядкування та вдосконалення регулювання господарських відносин в умовах воєнного часу.

Стан дослідження. Враховуючи ту обставину, що фактично військовий конфлікт на території України відбувається з 2014 року, на момент повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року чинне законодавство України не було пристосоване до введення режиму воєнного стану, а тому особливу актуальність проблема ведення господарської діяльності в умовах воєнного часу набула саме з лютого 2022 року, відколи бізнес середовище та економіка України фактично стали паралізованими.

Дослідження проблематики ведення господарської діяльності на вітчизняному рівні досконально ще не було розвинене, а тому слід використовувати напрацювання іноземних вчених, які досліджували проблеми роботи бізнесу в умовах воєнних конфліктів (наприклад на Близькому Сході тощо).

Виклад основних положень. В умовах воєнного часу ключовим завданням держави, окрім боротьби із ворогом, є підтримання економічної стабільності та інвестиційної привабливості держави. Саме адаптація правового регулювання господарської діяльності під реалії сьогодення дасть змогу бізнес-середовищу не лише «триматись на плаву», а й перспективно розвиватися в умовах війни. Підтримання бізнесу незважаючи на його масштаби – це запорука міцного фронту як в боротьбі з агресором, так і стабільність в тилу.

Таким чином, після введення воєнного стану на всій території країни українське суспільство вчиться жити, а держава – виконувати свої функції в нових несприятливих умовах, відбувається переоцінка ролі українського бізнесу у підтриманні безпеки і порядку в державі. Зasadничі положення щодо порядку здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану закріплені у ст. 417 Господарського Кодексу України [1]. На сьогодні прийнято низку нормативно-правових актів щодо правової регламентації господарської діяльності в умовах воєнного стану, які потребують аналізу та узагальнення. Попри наявність певних наукових досліджень спеціальних режимів господарювання, в умовах сьогодення питання особливостей здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану набуває актуальності, принаймні в аспекті конкретизації особливостей здійснення цієї діяльності і ролі суб'єктів господарювання у підтриманні безпеки і правопорядку. Воєнний стан являє собою особливий правовий режим, введення якого для сфери господарювання означає тимчасове обмеження прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а правовий режим господарської діяльності визначається на основі Законів України «Про оборону України» [2], «Про правовий режим воєнного стану» [3] Постанови Кабінету міністрів «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [4] та деяких інших. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] у суб'єктів господарювання можуть виникати обов'язки, пов'язані з наданням потужностей та трудових ресурсів підприємств на потреби оборони, зміною режиму своєї роботи, проведенням інших змін щодо виробничої діяльності та умов праці відповідно до законодавства про працю; обмеженням та припиненням своєї діяльності у випадках, передбачених законом тощо. Суб'єкти господарювання з відповідними видами діяльності відчули на собі певні обмеження, пов'язані, наприклад, із встановленням комендантської години, заборонаю або обмеженнями торгівлі певними товарами тощо. Окремо слід згадати про можливість примусового відчуження майна, що передбачено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [5] і фактично означає позбавлення суб'єкта господарювання права власності на індивідуально визначене майно за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

На сьогодні, деякі підприємства України функціонують у повному обсязі, окрема частина функціонує не на повну потужність. Значна частина підприємства збіль-

шили обсяги виробництва за рахунок держзамовлень та переорієнтації торгівельних мереж на товари регіональних виробників. Проте, виробничі потужності підприємств, в охоплених війною зонах, скоротилися в рази або перебувають в умовах вимушеного простою [6].

Для стимулювання розвитку економіки загалом та підприємництва, зокрема, під час війни, необхідно реформувати податкову політику держави, з метою спрощення всіх економічно значущих процедур. Чимало в цьому контексті було зроблено, зокрема Законом «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», введено новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання [7], зокрема:

- підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд. грн.

- запроваджено нову ставку єдиного податку з обороту 2%, на застосування якої можна перейти добровільно. Для цих суб'єктів господарювання знято обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Також знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин).

- встановлено нульову ставку акцизу на пальне.

- знижено ставку податку на додану вартість на пальне до 7%.

- за бажанням протягом 12 місяців з 1 березня фізичні особи можуть не сплачувати ЄСВ за себе (правда, цей період не буде враховуватися у страховий стаж), а ЄСВ за мобілізованих осіб сплачуватиметься з бюджету.

- скасовуються нарахування штрафів та пені за несплату ЄСВ.

- не сплачується ПДВ за товари, що були знищені в результаті бойових дій, або передані на потреби оборони – призупинено порядок реєстрації податкових накладних, а податковий кредит може накопичуватися на основі даних первинних документів.

Однак, як слушно зазначив В. П. Якобчук, що вище зазначені зміни на той час були визначні як тимчасові і вже сьогодні частина з них втрачає актуальність та скасована – наприклад, відновлено реєстр податкових накладних, повертається акциз та ПДВ за імпортом транспортних засобів, відновлюється відповідальність за порушення податкового законодавства, повернення ставок оподаткування на довоєнний рівень тощо [8, с. 16].

Оцінивши нові можливості для розвитку українського бізнесу, можна визначити, що підприємці отримали багато привілеїв для того, щоб розпочати нову діяльність або ж покращувати вже існуючу. Під час розвитку бізнесу в умовах воєнного стану підприємцям варто також коригувати бізнес-сплани в залежності від особливостей ситуації, що виникла.

Підсумовуючи вказане вище, можна зробити висновок, що війна внесла свої корективи і в повсякденне життя людей, і в діяльність бізнесу. В умовах суттєвих недонадходжень до державного бюджету через війну та надвидатків важливим для України як продовження роботи бізнесу та створення робочих місць та і розвитку нових бізнес-процесів. Під час дії воєнного стану держава для підприємців створила велику кількість можливостей для комфортного ведення бізнесу. Однак, огляд лише зазначених законодавчих новацій вказує на те, що необхідно постійно здійснювати кропітку роботу націлену на покращення та удосконалення умов господарювання для підприємств різного профілю, які стали заручниками воєнних дій, що спровоковані російською агресією.

Нововведення для сприяння роботи різномасштабного бізнесу в умовах воєнного часу дозволяють підприємствам та підприємцям сплачувати податки, наповнювати державний бюджет, створювати робочі місця та наближати нашу перемогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314 : станом на 4 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-p#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI : станом на 29 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
6. Лютий І. О., Рожко О. Д., Плешакова Н. А. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. *Efektivna ekonomika*. 2023. № 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.11> (дата звернення: 07.11.2023).
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 07.11.2023)
8. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ / В. П. Якобчук та ін. *Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok*. 2022. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.12.8> (дата звернення: 07.11.2023).